

The Determination of Religious Culture and Moral Knowledge Teachers Opinions about the Religious Culture and Moral Knowledge Courses (The Case of Aegean Region)

Nazlı Kozan^{1,a,*}, Şükrü Keyifli^{2,b}

¹Ministry of National Education, Efeler/Aydın, Türkiye

²Mehmet Akif Ersoy Faculty of Theology, Head of Philosophy and Religious Sciences Department, Burdur, Türkiye

*Corresponding Author

ARTICLE INFO

Research Article

Received : 09-06-2023

Accepted : 04-07-2023

Keywords:

Education

Teaching

Religion

Formal Religious

Education-Teaching

ABSTRACT

The subject of this research is the attitudes and achievements of the students studying in formal education institutions within the boundaries of the Aegean Region regarding the Religious Culture and Moral Knowledge education-teaching process. The study group of the research consists of sixty-four Religious Culture and Moral Knowledge teachers working in primary and secondary schools in the provinces, districts and villages of the Aegean Region. One-to-one in-depth interviews were conducted with sixty-four teachers who were determined on a voluntary basis. Open-ended questions were prepared for the interviews, and the data obtained as a result of the interviews were analysed by content analysis method. As a result of the research, it was concluded that student attitudes towards religious education-teaching processes vary in the parts of the Aegean Region, which can be expressed as inner, western and coastal Aegean. The gains of the students, the internalization of the knowledge they learned in the lesson and the reflection of the behaviour on the student's life also differ in the same way. It is seen that the social, political and social structure of the region, the lifestyle, the meaning that society ascribes to religion, the attitudes of families towards religious education and their expectations from the course play an important role in this change. In the parts of the region where the more traditional lifestyle is adopted, it has been concluded that the students have a more positive approach to the Religious Culture and Moral Knowledge education-teaching process, and in this direction, the expectations and achievements of the students have increased positively. In the parts of the region where the more secular lifestyle is dominant, it is understood that academic education is prioritized and the expectation of the student from the Religious Culture and Moral Knowledge education-teaching process is negatively affected. Depending on this approach, it has been concluded that the transformation of gains and knowledge into behaviour is limited and some steps are needed to solve the problem.

Türk Akademik Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 6(1): 76-90, 2023

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin DKAB Dersi İle İlgili Görüşlerinin Tespit Edilmesi (Ege Bölgesi Örneği)

MAKALE BİLGİSİ ÖZ

Araştırma Makalesi

Geliş : 09-06-2023

Kabul : 04-07-2023

Anahtar Kelimeler:

Eğitim

Öğretim

Din

Örgün eğitim

Din Eğitimi-Öğretimi

Bu araştırmanın konusu Ege Bölgesi sınırları içinde örgün eğitim kurumlarında öğrenim gören öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi eğitim-öğretim sürecine ilişkin tutumları ve kazanımlarıdır. Araştırmanın çalışma grubunu Ege Bölgesi'nin il, ilçe ve köylerinde ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında görev yapan altmış dört Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni oluşturmaktadır. Gönüllülük esasıyla belirlenen altmış dört öğretmenle birebir derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler için açık uçlu sorular hazırlanmış, görüşmeler sonucunda elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Yapılan araştırma sonucunda Ege Bölgesi'nin kendi içinde iç, batı ve kıyı Ege olarak ifade edilebilecek kısımlarında din eğitimi-öğretimi süreçlerine olan öğrenci tutumlarının değişkenlik gösterdiği kanısına varılmıştır. Öğrencilerin kazanımları, derste öğrendikleri bilginin içselleştirilmesi ve davranış olarak öğrencinin yaşamına yansımaları da aynı şekilde farklılaşmaktadır. Bölgenin sosyal, siyasi ve toplumsal yapısı, yaşam tarzı, toplumun dine yüklediği anlam, ailelerin din eğitimi-öğretimine tutumları ve dersten beklentilerinin bu değişimde önemli rol oynadığı görülmektedir. Bölgenin daha geleneksel yaşam tarzının benimsendiği kısımlarında öğrencinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi eğitim-öğretim sürecine ilişkin daha müspet yaklaşım içinde olduğu bu doğrultuda öğrencilerin beklentilerinin ve kazanımlarının olumlu yönde arttığı sonucuna varılmıştır. Bölgenin daha seküler yaşam tarzının hâkim olduğu kısımlarında ise akademik eğitim-öğretimin öncelendiği, öğrencinin de Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi eğitim-öğretim sürecinden beklentisinin olumsuz etkilendiği anlaşılmıştır. Bu yaklaşıma bağlı olarak kazanımların ve bilginin davranışa dönüşmesinin sınırlı olduğu, sorunun çözümü için bazı adımların atılmasına gereksinim duyulduğu sonucuna ulaşılmıştır.

^a nazlikozan20@gmail.com

^b <https://orcid.org/0000-0001-7119-8198>

^b keyiflisukru@gmail.com

^b <https://orcid.org/0000-0002-4605-5205>

Giriş

Din ve ahlak öğretimi bireyin eğitiminde daima yer alan hususlardan biridir. Eğitim-öğretim tarihi boyunca, din ve ahlak öğretimine önemli bir yer ayrılmıştır. Bireyin kişisel ve toplumsal gelişimine önemli katkılar yapabilecek potansiyele sahip olan din eğitim ve öğretiminin, beklenen katkıyı sağlayabilmesi için din eğitimi ve öğretimine bazen tek başına son zamanlarda da daha çok genel eğitim sistemi içinde yer verilerek, bu katkı sağlanmaya çalışılmıştır¹.

Son zamanlarda nerdeyse tüm toplumlarda, bireyin genel eğitimi ile birlikte din eğitim ve öğretiminin verilmesi gereklilik haline gelmiştir. Eğitim sürecinde yer alan din eğitim ve öğretiminin, eğitim süreçleri içinde planlı ve metodik olarak verilmesinin gereği kabul edilen bir başka gerçeklik haline gelmiştir. Hazırlan din ve ahlak öğretimi programlarının muhtevasında var olan din ve değerleri, eğitimin insan için gerekliliği ve değerli oluşuna katkı sağlayacak olması din eğitim ve öğretimi ile genel eğitim süreçlerini daha da yakınlaştırmıştır. Bu yakınlık, bireyin eğitimine bütüncül yaklaşılması gereğinden hareketle, insanın gelişiminde bir takım çevresel etkilere karşı insanın dayanıklılığını artırması beklenmiştir. Günümüz de ise insanın temel sorunlarından biri olan duygusal süreçlerin yönetiminde din ve ahlak öğretimi, söz konusu alanla ilgili sorun çözücü ve böylece yaşam kalitesini artırıcı bir süreç olarak da kabul edilmektedir.

Ülkemizde din eğitim ve öğretimin genel eğitimin içinde ya da yanında yer alışı süreci daha çok Tanzimat döneminden itibaren görülmeye başlamıştır. Tanzimat Döneminden sonra din eğitiminin konumu değişmiş ve din öğretime konu edilecek bir alan olarak, diğer derslerle birlikte örgün eğitimin bir parçası haline gelmiştir. Tanzimat öncesi dönemde genel eğitim ile din eğitim-öğretimi birlikte yürütülmüş ve bu konuda Medreseler temel eğitim kurumları olarak uzun süre görev yapmışlardır. Tanzimat sonrasında, cumhuriyet ile birlikte, yapılan yeni hukuki düzenle ile birlikte din eğitim ve öğretimin genel eğitimin içinde yer alması sağlanmış ve örgün eğitimde din eğitim ve öğretimi olarak yeni bir hüviyet kazandırılmıştır. Bu dönemden sonra meşruiyet sorunuyla da karşı karşıya kalan din öğretimi çeşitli uygulamalara konu olmuş, pek çok problemin de merkezi olarak ele alınmıştır.

Ülkemizde, düzenli din eğitim ve öğretimi, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi adıyla ve zorunlu bir ders olarak Milli Eğitim'in çatısı altında yer almaktadır. Bu ders, ilköğretim ve ortaöğretim süreçlerindeki öğrencilere, yönelik yürütülen zorunlu bir ders olarak yürütülmektedir. Din ve ahlak ile ilgili olarak bilişsel ve duyuşsal yeterlik

kazandırmayı amaçlayan bu dersin söz konusu eğitim öğretim süreçlerinde yer alması, din eğitim ve öğretiminin eğitim ve öğretim ilkeleri çerçevesinde ele alınmasını sağlamaktadır. Din ve ahlak öğretiminin örgün eğitim kurumlarında okulda okutulmakta olan derslerin arasında yer alması, bir taraftan okulların genel amacına, diğer yandan da devletin insan yetiştirme ile ilgili belirlemiş olduğu uzak hedeflere ulaşmasında katkı sağlaması beklenmektedir. Toplumsal alanda meydana gelen sosyal değişimin hızlı yaşanmakta olduğu günümüzde öğrencilerin, söz konusu değişimi yönetmesi için gereken bilgi, beceri ve davranışlara, bu dersin de katkılarıyla, sahip olmaları beklenmektedir.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi eğitim-öğretim sürecinin öğrenciye alanı ile ilgili gerekli yeterlikleri kazandırabilmesi böylece eğitim ile din eğitimi arasındaki entegrasyonun sağlanması gerekmektedir. Okullarda verilen din eğitim ve öğretimi bu entegrasyonun kurumsal bakımdan sağlanmakta olduğunu göstermektedir. Bunun daha somut ve beklenen hedef kazanımların gerçekleştirilebilmesinde, öğrencinin din öğretiminden beklentileri, beklentilerini etkileyen faktörler, öğrencinin kazanımları ve kazanımların öğrenci üzerindeki etkileri doğru bir şekilde değerlendirilmelidir.

Din eğitim ve öğretiminin genel eğitim içinde yer almaya başlaması ile birlikte, din eğitimi ve genel eğitim arasındaki amaçla birlikteliği ile ilgili yapılan bazı çalışmalar söz konusu olmuştur. Bu bağlamda ilk çalışmalar, Heyet-i İlmîye Toplantıları ve Milli Eğitim Şuraları ile başlamış, konu ile ilgili geniş katımlı sempozyumlar, kongreler çalıştaylar, toplantılar düzenlenmiş, çalışmalar yapılmıştır. Araştırmamızda bize de yol gösterici olan çalışmaların bir kısmını burada isim olarak zikretmekle iktifa edeceğiz. Bu çalışmaların bazıları şöylece sıralanabilir: Bilgin: Liselerde Din Bilgisi Eğitiminin Bugünkü Durumu,² Köylü: Türkiye'de Din Eğitimi ve Sorunları,³ Kaymakcan ve diğerleri: Türkiye'de Okullarda Din Öğretimi,⁴ Akgül: Türkiye'de Ortaöğretim Kurumlarında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (Önemi, Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri),⁵ Karacelil: Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Problemleri: Şırnak İli Örneği,⁶ Buyrukçu, İlköğretim Din ve Ahlak Öğretimine Genel Bir Bakış,⁷ Buyrukçu: Ortaöğretim Din ve Ahlak Öğretimine Genel Bir Bakış,⁸ Altıntaş: Öğretmenlerine Göre İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Değer Öğretimi,⁹ Bakay, Ortaöğretim Kurumlarında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretiminde Değerlerin Kazandırılma Düzeylerinin Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi,¹⁰

¹ Kerim Yavuz, Günümüzde Din Eğitimi, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları: 1, Adana, 1998, s.61.

² Beyza Bilgin, "Liselerde Din Eğitiminin Bugünkü Durumu", A.Ü.İ.F.D. C, XXI, 1973, ss.11-52, <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12575/50170>, (18.03.2023)

³ Türkiye'de Din Eğitimi ve Sorunları, Ed. Mustafa Köylü, DEM yayınları, 1. Basım, Ankara, 2018.

⁴ Okullarda Din Öğretimi, Recep Kaymakcan, Mahmut Zengin ve Z. Şeyma Arslan, Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 1. Basım İstanbul, 2011.

⁵ Mustafa Akgül, "Türkiye'de Ortaöğretim Kurumlarında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (Önemi, Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri)" IV Din Eğitimi Tebliğ ve Müzakereleri, 12-16 Ekim 2009, Ankara, ss. 575-589.

⁶ Süleyman Karacelil, "Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Problemleri: Şırnak İli Örneği", Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl 15, Sayı 24 (Temmuz-Aralık 2010) ss. 144-163.

⁷ Ramazan Buyrukçu, "İlköğretim Din ve Ahlak Öğretimine Genel Bir Bakış" tabularasa -felsefe&teoloji issn 13 02--8898 yıl: 1 sayı: t ocak-Nisan 2000, ss. 163-188.

⁸ Ramazan Buyrukçu, "Ortaöğretim Din ve Ahlak Öğretimine Genel Bir Bakış", Dini Araştırmalar, Mayıs- Haziran, 1999, Cilt. 1, ss. 177-194.

⁹ Muhammet Esat Altıntaş, Öğretmenlerine Göre İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Değer Öğretimi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2014.

¹⁰ Osman Bakay, Ortaöğretim Kurumlarında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretiminde Değerlerin Kazandırılma Düzeylerinin Öğretmen

Kaymakcan ve Diğerleri: Okullarda Din Öğretimi,¹¹ Kuru: Öğretmenlere Göre İlköğretim Birinci Kademe (4. Ve 5. sınıf) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Problemleri,¹² Öğretmenler, Öğrenciler, Veliler ve STK'lar Açısından Eğitim Sisteminde Din Öğretiminin Rolü,¹³ Zengin: Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi,¹⁴ Zengin: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Eğitim Öğretim Yeterlik Algıları,¹⁵ İpek: Fen Lisesi Öğrencilerinin Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersine İlişkin Tutumları ve Değer Algıları (Diyarbakır İli Örneği),¹⁶ Aşlamacı ve Gök: Öğretmenlerine Göre Ortaokul Din, Ahlak ve Değerler Alanı Seçmeli Derslerinde Karşılaşılan Sorunlar: Nitel Bir Araştırma.¹⁷

Bu çalışmanın amacı, ilk ve ortaöğretim kurumlarında yürütülmekte olan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin imkân ve sorunlarını belirlemektir. Bu amaca ulaşmak için söz konusu dersleri yürütmekte olan öğretmenlerin görüşlerine başvurulmuştur. Araştırmanın verilerinin elde edilmesinde kolaylık sağlamak bakımından Ege bölgesinde görev yapmakta olan öğretmenlerden örneklem seçilmiştir.

Öğretmenlerin görüşleri doğrultusunda öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi eğitim-öğretim süreçlerine ilişkin tutumlarını, süreçten beklentilerini, kazanımlarını ve kazanımların yaşamlarına etkilerini araştırmaktır. Bölgedeki örgün din öğretiminin, bölgenin yapısı gereği farklılaşan görünümünü, problemlerini, öğretim-öğrenim süreci ve kazanımları dahilinde değerlendirmektedir.

Araştırmada nitel yöntem kullanılmıştır. Ege Bölgesinin farklı kesimlerinden gönüllülük yöntemiyle belirlenen altmışdört Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni araştırmaya dahil edilmiştir. Görüşmeler sonucunda elde edilen ham veriler içerik analizi tekniği ile analiz edilmiştir.

Araştırma örnekleminin uygulandığı iller olan Ege bölgesi ülkenin diğer bölgelerine nazaran geniş bir coğrafyaya ve buna bağlı yoğun bir nüfusa sahiptir. İç Ege, Batı Ege ve Kıyı Ege olarak tabir edilebilecek kesimlerden oluşmaktadır. Bölgenin kendi içindeki farklılıkların, öğrencilerin bireysel farklılıklarının tespit edilmesinde bir faktör olarak ele alınabilecek etkisinin olacağı varsayılmıştır. Bu farklılıklar, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi eğitim-öğretimi ile ilgili beklenti ve sorunları da farklılaştırmaktadır.

Çalışmada bölgenin içinde yer alan, Afyon, Aydın, Denizli, İzmir, Kütahya, Manisa, Muğla ve Uşak illerinden seçilen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenleri ile doğrudan yüz yüze görüşmeler yapılmıştır.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitim-Öğretimi

Genel eğitimin içinde yer alan din eğitim ve öğretimi, içerik bakımından farklı olmakla birlikte, yürütülmekte olduğu süreçler bakımından genel eğitim ile ilişki içindedir. Bu ilişki eğitim süreçlerinin kavram ve kuramlarımdan yararlanması şeklinde olur. Bu ilişkilerden en önemlisi insan ve eğitim kavramlarına yüklenen anlamda kendini göstermektedir.

Eğitim bireyin sahip olduğu, doğuştan getirdiği bütün yeteneklerini açığa çıkarmayı, fiziksel, biyolojik, psikolojik ve sosyal olarak bir süreç içinde en üst seviyeye ulaştırmayı hedeflemektir. Eğitim hem bireylerin hem de toplumun biyolojik, psikolojik, sosyal siyasal ve kültürel olarak ihtiyaç duyduğu bireyleri ortaya çıkarmak için bir süreç içinde yapılan faaliyetlerin tümüdür.¹⁸ Bu süreçte yapılan her türlü etkinliktir.

İnsan eğitimle kendini tamamlayabilir. İnsanın doğuştan getirdiği gizil güçleri ve kabiliyetlerinin ortaya çıkması eğitime bağlıdır.¹⁹ İçinde bulunduğu çevrede, doğuştan getirdiği yeteneklerini ancak aldığı eğitim ve öğretimle şekillendirebilir ve bir kişilik olarak ortaya çıkabilir.²⁰ Çok yönlü bir varlık olan insan eğitimle kendisini "tahlil ve tenkit" edebilir, kendi zaaflarını, çevresini, tabiatı kontrol altına alabilir. Kültür oluşturabilir ve hakikatin bilgisine ulaşmaya çalışır.²¹

Din öğretimi, dini içerik olarak ele alan bir eğitimdir. Bu nedenle öncelikle din hakkında kısaca bilgi vermek aydınlatıcı olacaktır. Din, "yol, inanç, adet, bağ, kulluk" gibi manalarda kullanılır.²² Fakat dinin bir tek tanrısı yoktur. Dinin tanımı, dine yüklenen anlama, kültürlere, çağlara, sistemlere, dinin toplumla olan ilişkisine göre pek çok farklılık arz edilmektedir.²³ İslam alimleri tarafından ise genellikle din, her şeyin kaynağı ve yaratıcısı olduğuna inanılan Yüce Kudretin yarattıklarını dünya ve öte alemde mutluluğa ve huzura ulaştırmak için koyduğu kurallar bütünü olarak tanımlanmıştır. Din Tanrı veya onun yerine geçirilen varlıkla kurulan ilişkidir.

Pek çok yönü olan dinin insan hayatını kuşatıcı bir özelliği vardır. İnanıldığı dine bağlılığının yoğunluğuna göre din, insanda bir yaşam felsefesi, dünya yaşamına

Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 2014.

¹¹ Okullarda Din Öğretimi, Editörler: Recep Kaymakcan, Mahmut Zengin ve Z. Şeyma Arslan, Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 1. Basım İstanbul, 2011.

¹² Yusuf Kuru, Öğretmenlere Göre İlköğretim Birinci Kademe (4. Ve 5. sınıf) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Problemleri, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2001.

¹³ Öğretmenler, Öğrenciler, Veliler ve STK'lar Açısından Eğitim Sisteminde Din Öğretiminin Rolü, Yurttaşlık Derneği, Editör: Sevgi Özçelik 1. Basım, İstanbul, 2016.

¹⁴ Mahmut Zengin "Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi" Değerler Eğitimi Dergisi, Değerler Eğitimi Merkezi, Cilt 11, No. 25, Haziran 2013. Ss. 271-301.

¹⁵ Mahmut Zengin, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Eğitim Öğretim Yeterlik Algıları Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: XV, Sayı: 27 (2013/1), ss. 1-28.

¹⁶ Yasemin İpek: Fen Lisesi Öğrencilerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine İlişkin Tutumları ve Değer Algıları (Diyarbakır İli Örneği) (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır, 2016.

¹⁷ İbrahim Aşlamacı ve Ömer Faruk Gök, "Öğretmenlerine Göre Ortaokul Din, Ahlak ve Değerler Alanı Seçmeli Derslerinde Karşılaşılan Sorunlar: Nitel Bir Araştırma" Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Güz 2019, Cilt:7, Sayı:14, 7:354-385.

¹⁸ Yahya Akyüz, Türk Eğitim Tarihi Başlangıçtan 2001'e, Alfa Yayınları, 8. Baskı, İstanbul, 2001, s. 14; Nurettin Fidan ve Münire Erden, Eğitime Giriş, Alkım Yayınevi, 1998, s. 2.

¹⁹ Hilmi Ziya Ülken, Eğitim Felsefesi, Doğu Batı Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2013, s. 134.

²⁰ Beyza Bilgin, Türkiye'de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri, Ankara; 1980, s. 8.

²¹ Ülken, ss. 141-145

²² Günay Tümer, Din Maddesi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/din#1-genel-olarak-din>, (29. 04. 2023)

²³ Din ve Toplum, Anadolu Üniversitesi, Uzaktan Öğretim Tasarım Birimi, 1. Baskı, Ankara 2013, ss. 89-93.

bakış açısı ve gelecek hedefi oluşturur.²⁴ Hem bireyi hem de toplumu ilgilendiren inanları için bir hayat tarzı, yaşam felsefesi sunan bir kurumdur.²⁵ Din bireylerin hayatını anlamlandırma, bir yere ait olma, kendini bir kültüre yerleştirme duygusunu yaşattığı gibi toplumda bir arada yaşayan bireyleri kaynaştırma, ilişkileri düzenleme, davranışları kontrol ederek toplumun devamlılığını sağlama görevlerini üzerine de barındırmaktadır.²⁶

Din öğretimi, genel eğitim sistemi içinde öğrencilerin dini bakımdan gerekli olan bilişsel yeterliliğe eriştirilmesi sürecidir. Bu sürecin unsurları, dersin amaç ve kazanımları, öğrenciler, öğretmen ve okullardır. Okullarda verilmekte olan din öğretimi, genel öğretim ile ilgili ortak amaçlara da sahiptir. Din öğretim bir yönüyle okullarda kendi amacını gerçekleştirmeye çalışırken diğer yönüyle de okulun amaçlarına katkı sağlamayı hedeflemektedir. Din Öğretimi, bu çift yönlü amacı gerçekleştirme sürecinde başta din ve ekolojisi ile doğrudan ilişki kurarken aynı zamanda okul ve ekolojisi ile de dolaylı olarak ilişki kurmak durumundadır.

Yöntem

Bu çalışma nitel bir araştırmadır ve nitel veri toplama yöntemleri kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara nitel araştırmanın özelliklerine bağlı olarak yarı yapılandırılmış, açık uçlu sorular yöneltilmiştir. Sonda sorularla vasıtasıyla problemin temeline inilmeye çalışılmıştır. Görüşmeler sonucunda elde edilen veriler nitel veri yönteminde yer alan içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir.

Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini Ege Bölgesi'nde Milli Eğitim sistemi içinde görev alan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinden oluşmaktadır. Araştırmanın çalışma grubunu Ege Bölgesi'nin (Afyon, Aydın, Denizli, İzmir, Kütahya, Manisa, Muğla ve Uşak) il, ilçe ve köylerinde Milli Eğitim örgün öğretim kurumları olan ilköğretim ve ortaöğretim okullarında görev yapan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinden seçilen altmışdört gönüllü katılımcı oluşturulmuştur.

Verilerin Toplanması

Açık uçlu olarak belirlenen sorular görüşme süreci 45-90 dakika olacak şekilde düzenlenmiştir. Araştırma soruları etik kurul onayından geçtikten sonra ve araştırmanın pilot uygulaması yapılmıştır. Görüşmeye başlamadan önce katılımcılara araştırma hakkında bilgi verilmiş gerekli açıklamalar yapılmıştır. Görüşmeler sürecinde mümkün olduğunca katılımcıların ilgilerini dağıtmayacak mekanlar tercih edilmiş, katılımcıların görüşleri, kendilerinden izin alınmak suretiyle ses kayıt cihazına kaydedilmiştir. Covid 19 pandemisi döneminde ise dijital ortamda katılımcılarla görüşülmüş ve görüşmeler kayıt altına alınmıştır.

Verilerin Analiz Edilmesi

Nitel bir çalışma olan araştırmamızın verileri nitel veri yönteminde yer alan içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Çalışmamızda öncelikle katılımcılardan elde ettiğimiz ses kayıtları tekrar tekrar dinlenilerek yazıya geçirilmiş okunmuş ve çözümlenmiştir. Çalışmada katılımcıların ifadelerine, cümlelerin anlaşılmasında sorun yoksa, devrik cümleler de dahil olmak üzere, doğrudan ve mümkün olduğunca fazla sayıda görüşmeye yer verilmiştir. Çalışmada hangi görüşlerin kullanılacağı noktasında farklı katılımcıların aynı konuyu farklı şekilde ve konunun farklı yönlerine değinmesi tercih sebebi olmuştur. Araştırmada katılımcıların isimleri kullanılmamış, katılımcıların görüşleri K1, K2, K3... gibi kodlar kullanmak suretiyle ele alınmıştır. Görüşmelerden ortaya çıkan veriler mantıklı bir biçimde düzenlenmiş veriyi açıklayan temel temalar belirlenmiştir. Temalar ise belli bir düzene göre sınıflandırılmıştır. Temalar vasıtasıyla da olgular daha iyi düzenlenerek anlaşılır hale getirilmiştir.

Bulgular ve yorumlar kısmında katılımcının hangi ilde görev yaptığı bilgisine etik nedenlerden dolayı yer verilmemiştir. Bunun yerine Ege bölgesini din öğretimi konusundaki farklılık arz ettiği şekliyle İç Ege, Batı Ege ve Kıyı Ege olmak üzere üçe ayrılarak değerlendirilmiştir.

Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırmanın geçerliğini ve güvenilirliğini sağlayabilmek amacıyla görüşme için hazırlanan soruların araştırma için yeterli ve kapsamlı veriyi elde etmek için uygun olup olmadığını belirlemek amacıyla alan uzmanına başvurulmuştur. Asıl görüşmelerden önce birkaç katılımcıyla görüşülmüş ve sonuçlar test edilip değerlendirilmiştir. Görüşmeler sürecinde tüm katılımcılara aynı sorular aynı tarzda yöneltilmiş, konudan uzaklaşmadığı sürece müdahale edilmemiştir. Elde edilen veriler katılımcılardan bazıları ile paylaşarak doğruluğu teyit edilmiştir. Bulgular açıklanıp yorumlanırken ifadeler konunun anlaşılmasını zorlaştıracak, cümle bütünlüğünü bozacak yapıda değilse ifadeler doğrudan yer verilmiştir. Araştırmamızda son olarak da nitel araştırmaların geçerliği ve güvenilirliğini artırmak için gerekli bir unsur olarak kabul edilen, araştırma süreçleri ayrıntılı bir şekilde paylaşılmıştır.

Bulgu ve Yorum

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerine Göre Öğrencilerin DKAB dersleri hakkındaki görüşleri:

Eğitim ve öğretimin hedeflerinin gerçekleşebilmesi için fiziki şartlar, zaman, hazır oluş, yaş, zekâ, motivasyon, öğrenilen konunun mahiyeti, yöntem, öğretmen gibi pek çok faktörün eğitim-öğretim sürecinde hazır bulunmasına ihtiyaç vardır. Öğrencinin eğitim-sürecinden azami faydayı elde edebilmesi için de konuya ilişkin tutumu, ihtiyacı, beklentileri belirleyici olmaktadır. Ege Bölgesi sınırları içinde öğrenim gören öğrencilerin mevcut program kapsamında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi eğitim-öğretim sürecine ilişkin tutumlarını belirlemek amacıyla, bölgede görev yapan DKAB öğretmenleriyle yaptığımız görüşmelerden elde edilen verilerin bulgu ve yorumları Çizelge 1'deki gibidir.

²⁴ Süleyman Hayri Bolay "Eğitim Din ve Değer" Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi, (ed). Fahri Unan, Yücel Hacaloğlu, Ankara: Türk Yurdu Yayınları, Ankara, 1999 ss. 30-31; Mehmet Aydın, Din Felsefesi, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 8. Baskı, İzmir, 1999, ss. 5-6.

²⁵ M. Aydın, s. 6

²⁶ Feyyat Gökçe, Değişme Sürecinde Devlet ve Eğitim, Eylül Yayınevi, Ankara, 2001, s. 81.

Çizelge 1. Öğrencilerin beklentileri ve yaklaşımları ile ilgili veriler.

Table 1. Data on students' expectations and approaches

Tema	Kategori	Kodlar
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde öğrenci	Örgün din öğretiminden öğrencilerin beklentileri ve derse yaklaşımları.	DKAB dersi eşittir Müslümanlık, İman testi, Fetva, Akademik başarı, Yüksek not, Gereksiz bir ders, Kolay ders, Ailesi ve kendi dini görüşünü onaylao onaylatma, Fıkhi sorular, Günah sevap, İbadetler, Dini pratikler, Manevi rehberlik, Farklı dinler, Dini akımlar, Güncel sorular, Beklentisizlik, Aklına takılanların çözümü, Doğru bilinen yanlışlar, Bilgi, Sure ve dua ezberi, Farkındalık
	Öğrencilerin din öğretiminden beklentilerini etkileyen faktörler.	Dine yakınlık, Dersin, öğrencinin sorun ve sorularını açıklığa kavuşturup kavuşturamaması, Beklentiler, Karakter, İlgi ve ihtiyaçlar, Geleneksel din algısı, Aile, Çevre, Akran grubu, Öğretmen, Kuran kursu, Sosyal medya, Gelişim dönemi, Katsayının düşük olması. Önyargı

Araştırmaya katılan öğretmenlerin bir kısmı, mevcut program kapsamında DKAB dersi eğitim-öğretim sürecine ilişkin öğrenci tutumlarının, öğrenciye göre değişiklik gösterdiğini, bu tutumun öğrencinin gelişim basamağına, içinde yaşadığı çevrenin ve ailesinin din ile olan ilişkisine bağlı olarak değişiklik gösterdiğine dikkat çekmişlerdir. Bu konuda görüş bildiren katılımcıların ifadeleri şöyledir:

“...Kısaca tek tip bir öğrenci yok karşında. Aileye, içinden çıkıp geldiği çevreye ve öğrendiklerine bağlı.” (K4)

Olumlu yaklaşan kadar önyargı ile yaklaşp geri duran öğrenciler de var. (K41)

Öğrencilerin gelişimsel dönemleri farklı ve ihtiyaçları da farklı oluyor dönem, dönem derse karşı motivasyon düşüyor bazı konular ilgi çekici olduğu için öğrencilerin motivasyonu yüksek oluyor. (K12)

Her öğrencinin beklentisi farklıdır. Bunda aile yapısı, derse bakış açısı, ilgisi vs. gibi etkenler etkilidir bu sebeple genelleme yapmak doğru olmaz. Her öğrencinin isteklerine cevap verebilecek düzeyde dersi işlemek önemli bir faktör. (K34)

Katılımcıların ifadeleri değerlendirildiğinde, okullarda verilmekte olan din öğretimine ilişkin tutumların oluşmasında, başta aile olmak üzere çevrenin önemli rol oynadığı anlaşılmaktadır. Çocuk için ilk ve yakın olan aile ekolojisi, diğer alanlarda olduğu gibi dini tutum ve davranışların gelişmesinde de önemli bir faktör olarak yer almaktadır. Araştırmaya katılan öğretmenler, sınıf içi gözlemleri ve mesleki tecrübeleri ile bu durumu tespit ettiklerini ifade etmektedirler.

Diğer yandan bazı katılımcılar, öğrencilerin DKAB dersleri ile ilgili beklentilerinin, İslam dininin inanç, ibadet ve ahlakının öğretilmesi olduğunu belirtmişlerdir.

...Öğrenci din dersinde öğreneceklerinin sadece namaz, oruç, hac, zekât gibi ibadetlerden oluşacağını düşünmüyor. Herhangi bir uygulamayla alakalı özellikle kelam ve felsefeyle alakalı konulara gelince hocam ne alakası var bunun din dersiyse deyip itiraz ettikleri oluyor. Yeniden dersimizin amacını açıklamaya çalışıyorum. Öğrenciler din dersinde imanlarının ölçüldüğünü düşünmüyorlar. Hocam ben çok Müslüman'ım namaz

kularım falan diye yaklaşıyor. Ben de çocuklar ben sizin imanınıza not vermiyorum, öğrendiklerinize not veriyorum bazı maddeler soruyorum, bunları yaparsın ya da yapamazsın. Bu çalışma bireysel çabayla alakalı diye açıklıyorum. Ailelerde ise özellikle ders öncesinde biraz dini eğitim almış, dindar söylemi olan çocuklarının çok başarılı olacağı beklentisi falan oluyor. Çocuklarda ise biraz düşük not alınca aileme ne diyeceğim dinden de mi düşük not aldın derler tepkisi bana komik geliyor... (K1)

“Namaz ve sureleri ezberlemeyi bekliyorlar ben sırası gelince diyorum. Yaz kuran kursu gibi bir beklentileri var Yazılıda zayıf ise aile ben Kuran kursuna gönderdim nasıl zayıf alır diyor akademik öğrenme ile inançlı olmayı karıştırıyorlar.” (K51)

Öğretmenler, öğrencilerin DKAB derslerinden beklentileri arasında, farklı inanç ve kültürde olanların da bu derslerde kendine ait olan inanç ve değerlerin öğretilmesini ve öğrenilmiş bilgilerin pekiştirilmesini sağlayacak bir öğretim sürecinin uygulanması beklendiklerini ifade etmişlerdir.

İçinden çıkıp geldiği ailenin kültürel yapısıyla ve dine bakışıyla ilgili bir konu. Çok değişik yaklaşımlar var. Bazı ailelerin çocukları öğrendiklerini hocaya test ettirmeye hatta farklı bir dini yönelişe sahip aileden geliyorsa “bakalım benim bildiğimi hoca da biliyor mu?” diye seni imtihan etmek istiyor. Ailede yeterli dini bilgi yoksa size dini öğretecek kişi olarak bakıyor. Ailenin durumuna göre kimi öğrenci de gereksiz bir ders olarak görüyor. Kimi veli de aman çocuğum din dersi önemli iyi dinle diyor. “Öğretmenim ben dinden 100’den aşağı not alırsam babam beni döver, sen dinsiz misin” der diyen öğrencim de oldu. İmanla dersi özdeşleştiriyorlar. (K4)

Bu katılımcılar genel olarak öğrencilerin, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersini “İslam Din Dersi” olarak gördüklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerin bu yöndeki algılarını ailelerinin de desteklediğini ifade ederek, ebeveyn ve öğrencilerin DKAB dersinden beklentileri İslam dini ile ilgili “Müslümanlık” gelişimi olduğunu söylemek mümkündür.

Öğrencilerin DKAB dersinden beklentilerinin Kur’an kursunun faaliyetlerinden farklı olmadığını, dersin düşünme ve yorum gibi bölümlerini ise yadırgadıklarını ve DKAB dersinin dışında konular olduğunu düşündüklerini belirtmektedirler. Dersin hedefini bu öğrencilere açıklamada güçlük çektiklerini belirten katılımcılar bu öğrencilerin kendilerini dine yakın gördükleri için dersten otomatikman başarılı olacaklarına inandıklarını gözlemlediklerini söylemektedirler. Öğrencilerin dersten düşük not almasını hem aile hem de öğrenci kabul etmekte zorlanmakta, hazmedememekte çocuğun inancının test edildiği duygusuna kapılmaktadırlar. Yeterli dini bilgiye sahip olmayan fakat dini hassasiyetleri olan ailelerin çocuklarının ise DKAB dersini dini öğreneceği bir yer olarak görmektedirler. Katılımcılar, bu doğrultuda öğrencilerin DKAB dersinden ibadetler ve dini pratikleri öğrenmeyi beklendiklerini müşahede ettiklerini dile getirmektedirler.

Farklı dini yorumlara yönelimi olan ailelerin çocuklarında bu doğrultuda bir dini altyapı oluşturulduğu için okuldaki din eğitimi ve öğretiminden de kendi kafasındaki dinin eğitimi ve öğretimini beklendiğine dikkat çekilmektedir. Aileden veya Kur’an kursu gibi bazı yerlerden din eğitimi alan bu öğrencilerin aldıkları dini

bilgileri DKAB dersi öğretmenine onaylatma ihtiyacı içinde oldukları dile getirilmektedir. Bu öğrencilerin bazen de “benim bildiğimi hoca da biliyor mu” gibi DKAB öğretmeninin bilgisini test etmeye kalktıkları, kendi din anlayışıyla kıyasladıkları, bazen de öğretmen yanlış biliyor intibana kapılabildikleri belirtilmektedir.

Bazı katılımcılar da öğrencilerin özellikle ahiret, gayb alemi ve görünmeyen varlıklar gibi soyut konuları merak ettiklerini DKAB dersinde merak ettikleri şeylerin çözümünü bulmayı beklendiklerini ifade etmektedirler. Aynı şekilde öğrencilerin inançla ilgili içinden çıkmadığı problemlerin çözümünü ve çevreden duyduğu dinle ilgili konuların aydınlatılmasını da DKAB dersinden beklemektedirler:

Birincisi kader konusu. Benim ne kadarına gücüm yetiyor merak ediyor. Yani hayatı sorguluyor. Diğer dinleri sorguluyor. Bunda da istisnalar olmakla birlikte misyonerlik çalışmalarının etkisinin olduğunu düşünüyorum. Bilgiye ulaşmanın daha kolay olması nedeniyle deizm onların kafasını karıştırıyor. Deizmle birlikte geleneksel din algısını sorguluyorlar. Farklı bir din anlatıldığında çocuğu deistliğe götürabiliyor. Aslında çocukları deistliğe götüren din anlayışı İslam’ın da özüne aykırı, yanlış, gelenekten gelen din anlayışı. Hem aileden gelen hem de gelenekten gelen etkiyle çocuk sorgulamaktan da korkup kendini kapatabiliyor. Çocukların en çok merak ettiği şeyler cin, melek, şeytan vb. Bir de her şeyin günah olduğuna inandırılmışlar şunu yaptım günah mı, çok mu günaha girdim? Diye soruyorlar. Fikhi boyutta sordukları sorular da, sıradan, bilindik sakız çiğnemek orucu bozar mı gibi sorular. Öğrencinin altyapısı olmadığı için kaliteli soru soramıyor çocuk. Bazen de dinlemediği için birinin sorduğu soruyu diğeri de soruyor. (K2)

Öğrencilerimin dersten en büyük beklentileri “inanç” konularıyla alakalı sorularına açıklayıcı ve tatmin edici cevaplar almak oluyor. Dersin müfredatı, programın kapsamıyla çok da ilgili değil her ne kadar konuların birbiriyle alakalı olduğunu açıklamaya çalışsam da dışarıdan duydukları bir konunun ya da internette denk geldikleri bir soru ya da olayın günah mı, sevap mı? olduğuyla daha çok ilgililer... Bazen de akranlarından duydukları ya da internette görüp de dikkatlerini çeken herhangi bir inanç sistemini ya da inançla ilgili bir kavramı merak edip onunla alakalı meraklarını gidemek, öğrenciler için dersin tüm amaçlarının önüne geçiyor. Çoğunlukla onların Din Kültürü dersiyle ilgili beklentileri bu yönde olduğu için ben de konuyla alakalı olsa da olmasa da onların beklentilerine elimden geldiğince cevap vermeye çalışıyorum. Çünkü biliyorum ki çocukların merak ettiği şeyler konusunda onları aydınlatmadığım sürece konu ne kadar ilgi çekici de olsa, ne kadar önemli de olsa akıllarında, cevabını öğrenemedikleri soru olduğu sürece benim anlatmak istediğim konuyla ilgilenmeyecekler. (K28)

...Bir de bu yaş 7. 8. sınıf öğrencisi yaşının gereği hayatı sorguluyor, neyi yapıp neyi yapamayacağını merak ediyor. Aklına takılan hayatla, dolayısıyla dinle ilgili problemlere cevap bulmak için sorular soruyor. Beş altı ve yediler ise peygamberin nasıl olduğunu, ibadetin nasıl yapıldığını soruyor, kendi ailesinden örnekler veriyorlar. (K9)

Öğrencilerin derse yaklaşımlarını olumlu buluyorum. Dersten beklentileri daha çok önceden öğrenmedikleri konular olunca ya da merak ettikleri konulara cevap bulunca derse ilgileri daha da artıyor. Teneffüslerde de soru sorarak cevap almak istiyorlar. Öğrencilere yaklaşımınız ve üslubunuz arkadaşça olunca beklentileri de gerçekleşmiş oluyor. (K40)

Genel olarak çocukların dersten bir beklentisi yok. DKAB dersine mecbur olduğu için giriyor. Bu ilerde bana lazım olur diye bakmıyor. Merak ettiklerimi, sorularımı sorarım, çözerim falan diye düşünüyor. Seni otorite olarak görüyor. Okulda öğrendiklerinin çoğunu oradan buradan aileden duymuş zaten öğrencinin ciddi bir beklentisi yok. (K53)

Katılımcılara göre DKAB dersinden herhangi bir beklentisi olmayan, ders mecburi olduğu için sınıfa giren öğrencilerin yanında öğrencilerin genellikle inanç, ibadet, muamelat, ahlak gibi dini konularla merak ettiği sorulara kendini aydınlatıcı ve tatmin edici açıklama beklentisi içindedirler. Öğrenciler dersin müfredatı ve derste neler öğrenecekleri, bu konuları yaşamında kullanabileceği, bilginin ileride işine yarayabileceği konusuyla ilgili ise çok da ilgilenmemektedirler.

Katılımcılara göre bazı öğrencilerin dini konulardaki beklentileri, öğretmenlerinin dini konuda yetkin görmeleriyle bağlantılıdır. Özellikle dinin, hayatın anlamı, kader, cin melek şeytan, peygamber irade gibi konulardaki cevaplarını duymak istemektedirler. Öğrencilerin öğrenmek istedikleri konular arasında diğer dinler, inanç sistemleri, dinlerle ilgili kavramlar ve “deizm” gelmektedir.

Öğrencilerin öğrenmeyi merak ettikleri konular arasında, ibadet öğretimi ile ilgili konular da bulunmaktadır.

Bazı katılımcılar ise öğrencinin DKAB dersinden beklentisinin derste geçen konuları öğrenmekten ziyade diğer derslerde olduğu gibi not olduğunu, sınavda çıkacaksa konuyu önemseydiği, değilse konuya ilgi duymadığını düşündüklerini söylemektedirler:

Sınıflara göre çocukların beklentileri değişiyor. Sekizinci sınıftaki öğrenciler LGS'ye girecekleri için sınav odaklı düşünüyorlar. Çocuk sınavda yüksek not alabilmek için konuyu öğreniyor... (K9)

Öğrenciler genel olarak DKAB derslerini yüksek not alınan bir ders olarak algılamaktadır. Öğrenci beklentisi gerçekleşmediğinde, düşük not verildiğinde, dersten soğumaktadır. Halbuki benzer durumlarda hiçbir zaman diğer branş öğretmenleri suçlanmamaktadır. Ancak DKAB öğretmenleri suçlanmaktadır... (K18)

Sınav kaygısı olan 8. ve 12. sınıftaki öğrencilerin beklentisi sınavdan tam puan alabilmek. Diğer sınıflara bakarsak dersten çok bir beklentileri yok. Bu dersin diniyle, ahlakıyla ilgili katkısı olur diye düşüncelerinin olduğunu sanmıyorum. DKAB diye bir ders var ve derse girmem gerekiyor diye düşünüyor. (K6)

Bu okula (İHO) öğrencilerin çoğu aile zoruyla gelmiş okuldan bir beklentileri yok ancak yüksek not beklentisi var.” (K48)

Öğrencilerin temel beklentisi notların yüksek oluşu yani derse katılsa da katılmasa da dersi öğrenmeye yönelik beklentisi de konunun sınavda çıkıp çıkmayacağı hususuna bağlı. Konu LGS'de çıkıyorsa o ders önemli, çıkmıyorsa önemsiz onlara göre. K23

Yaklaşımları çok olumlu sayılmaz. Basit, anlaşılabilir olarak gördükleri için derse çok önem vermiyorlar. Ve sınavlardaki katsayının düşük olması ve soruların basit olması da durumu etkiliyor. (K26)

Fen lisesinde beklenti dersin boş olması. Fakat ben ders işliyorum bu beklentileri gerçekleştiriyor. Din mi? boş ver gibi bakıyorlar önce. Sonra ama ders ilgilerini çekebiliyor. (K49)

Öğrencileri akademik anlamda başarılı olmak istiyorlar ve elde ediyorlar. K59

Öğrenciler bizden bir şey beklemiyor aslında. Hedefleri de yok zaten bu beklentisizlik bizi yıpratıyor. Soru bile sormuyorlar. Bilgiye aç bir şekilde baksalar biz de daha güzel ders işleyeceğiz, kendimizi daha çok geliştiririz belki. Beklemelerini isterdim sadece dinliyorlar. (K54)

Öğrencilerin derslerden beklentileri arasında öğretmenleri rahatsız edecek düzeyde gündeme getirdikleri “not” beklentisidir. Öğretmenler, öğrenci ve velilerden gelen bu yüksek not beklentisinden dolayı kendilerini baskı altında hissettiklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerin ve velilerin bu yöndeki beklentilerine zaman, zaman boyun eğmek zorunda kaldıklarını ya da idare tarafından dolaylı olarak boyun eğmek zorunda bırakıldıklarını belirtmişlerdir. Bu durumun mesleki motivasyonlarını olumsuz etkilediğini ifade etmişlerdir.

İlk yıllarda adil not vermiştim idareden de sistemsiz baskı oluyor. Not konusunda bizi bize bırakmıyorlar. Bir öğrenciye 40 vereceksem veremiyorum. Nerdeyse 70 ten aşağı not vermiyoruz. Ben de davranışlarına bakıyorum. Yalan söylemiyorsa, ahlaklı davranıyorsa gönül rahatlığıyla not veriyorum. Not konusunda bu durum derse çalışan diğer çocuklarda da isteksizlik oluşturuyor. Nasıl olsa bu hoca bol not veriyor, ben niye çalışayım diye düşünüyor. (K3)

Katılımcıların rahatsızlık olarak bildirdiği konulardan biri de öğrencilerin DKAB derslerini yüksek not alınabilecek basitlikte bir ders olduğu ile ilgili bir algıya sahip bulunmalarınıdır. Öğrencilerin bir kısmı, diğer branş derslerinden not ile ilgili beklentilerinin karşılanması konusunda öğretmenlerini suçlamadığı halde, aynı durumda DKAB dersi öğretmenlerini suçluyor olmalarından da rahatsız olduklarını belirtmektedirler.

Öğrencinin dersi önemsemediğini bunda dersin katsayısının düşük olmasının, sınavda çıkan soruların kolay olmasının da etkisi olduğunu belirtmektedirler. Öğrencilerin Özellikle 8. Sınıflar ve 12. Sınıf öğrencilerinin, sınava girecekleri için sınav odaklı düşündükleri öğrencilerin bu doğrultuda DKAB müfredatındaki konuları sınavda çıkacaksa önemsedikleri, öğrenmeye çalıştıkları, sınavda çıkmayacaksa konuyu önemsemedikleri belirtilmektedir. Fen lisesi gibi akademik beklentisi olan okulların öğrencileri ise DKAB derslerine diğer dersleri çalışmak istemektedirler.

Bu konuda üzerinde sistemsiz baskı da hissettiğini dile getiren bir katılımcı düşük not verdiğinde idareden müdahale olduğunu, kendisinin de öğrencinin öğrenmesinden ziyade davranışlarına not vermeye başladığını örneklemiştir. Bu durumun başarılı öğrencilerde hoşnutsuzluk yarattığını da eklemiştir.

DKAB dersi öğretmenin de dersin önemsenmesinde belirleyici bir faktör olduğunu belirten bazı katılımcıların ifadeleri ise şöyledir:

Öğrenciler bizi kendilerine diğer öğretmenlerden daha yakın görüyor. Diğerlerine anlatamadıklarını sırlarını aile problemlerini din öğretmenlerine anlatıyorlar. Bu bir avantaj fakat öğretmeni avucunda hissediyor. Nasıl olsa bizi kırmaz diye düşünüyor. Adaletli davranacağımızı biliyorlar. Çünkü biz zaten bunları öğretiyoruz zorlamıyoruz notla tehdit etmiyoruz. Bol not veriyoruz.

Çocuklar bu dersin gerekliliğine inanıyorlar fakat dersin içeriği veya verilisi çocuğu tatmin etmediğinde bu dersin gereksiz olduğunu düşünmeye başlıyor. Örneğin veli veya müfredat zoruyla da olsa öğrenci seçmeli din derslerinden birini seçiyor. Beklentisine cevap bulamadıysa özellikle de istediği puanı alamadıysa boşa kürek çektiğini düşünüyor. Dersi bir daha seçmiyor. Çünkü öğrenci hangi seçmeli dersten tam puan alacaksa o dersi seçiyor. (K8)

Öğretmenlerden manevi rehberlik beklentileri çoğunlukta. Sadece ders gözüyle bakanlar genelde 12. sınıflar oluyor. (K44)

İfadelerinde görüldüğü gibi katılımcılar DKAB dersinin kolay bir ders olarak görülmesinde ve yüksek not alınacak bir ders olarak telakki edilmesinde DKAB öğretmeninin de etkisinin olduğunu düşünmektedirler. Öğrenci DKAB öğretmenini kendisine daha yakın hissetmekte, öğretmene kendisini açabilmekte, öğretmenin kendisine haksızlık yapmayacağına ve öğretmenin kendisini kırmayacağına inanmaktadırlar. DKAB dersinin önemine inanan, kendi isteğiyle veya velisinin isteğiyle seçmeli din derslerini tercih eden öğrenciler de dersten beklediği verimi ve yüksek notu alamadığında hayal kırıklığına uğradığını belirtmektedirler. Beklediğini bulamayan bu öğrencinin bir dahaki sene bu dersi seçmediğini, yüksek not alacağını umduğu diğer dersleri seçmeyi tercih ettiklerine dikkat çekmektedirler.

Bazı katılımcılar da öğrencilerin somut örneklerin yer aldığı güncel olaylar hakkında konuşmak bu konuda bir fikir oluşturmak istediklerini söylemektedirler:

Ders işlememeyi bekliyorlar (gülüyor) Özellikle pandemi sonrası öğrenciler okula uyum sorunu yaşıyorlar. Dersten ise onların seviyesine inilerek anlatılan somut örneklerin olduğu bir DKAB dersi istiyorlar. (K57)

Tamamen güncel konulara takılıyorlar. Farklı dinleri merak ediyorlar özellikle 7. Sınıf ve 8. Sınıflar neden sadece İslamiyet'i işliyoruz İncili neden görmüyoruz gibi sorular soruyorlar. Onlara göre İslamiyet onları kısıtlayan bir din, hatta terör dini. Diğer dinler ise hoşgörü dini ve onları destekleyen bir din gibi bir algıları var. En azından bu konular 8. Sınıfa konulabilir." (K62)

"Öğrencilerimizin beklentileri derslerimizin uygulamalı hale getirilmesi diyebilirim..." K15)

Güncel ve gerekli dini bilgileri öğrenmek. (K17)

Klasik bilgi istemiyor öğrenciler. Daha güncel ve dikkat çekici konuları öğrenmek istiyorlar." (K32)

...Öğrenciler genelde dersleri alo fetva hattı gibi aklındaki sorularla geçirmek istiyorlar. Dersi ilgi çekici hale getirmek için farklı şeyler buluyorum. (K37)

Öğrencilerin klasik dini konularla ilgilenmediklerini düşündüklerini belirten bazı katılımcılar öğrencilerin ders konularının kendi seviyesine uygun anlaşılır somut örneklerin yer aldığı güncel ve ilgi çekici konulardan oluşmasını arzu ettiklerini ifade etmektedirler. Özellikle Batıda oluşturulan gündemde tutulmaya gayret edilen

İslamofobi'nin de etkisiyle bazı öğrencilerin İslam dinini terörle ilişkilendirdiğini, İslam dininin şiddet yanlısı ve kendilerini kısıtlayan bir din olarak gördüklerini ifade etmektedirler. Bunun yanında dijital çağın nimetlerinin etkisi altında olan bu günkü genç neslin hâkim kültürlerin hoşgörü ve sevgi dini olarak lanse ettiği dinleri merak ettiklerini ve bu konuda bilgi elde etmek istediklerini dile getirmektedirler. Bu konuların en azından 8. Sınıf müfredatına konulabileceğini belirten bir katılımcı da bu konuda öğrencinin bilinçlendirilmesinin gereğine dikkat çekmektedir.

Öğrencinin Derste Akademik Doyum ve Kendini Gerçekleştirme Durumu İle İlgili Görüşler

Çalışmanın bu başlığı altında DKAB öğretmenlerinin, öğrencilerin ders ile ilgili akademik beklentilerinin karşılanıp karşılanmaması, kazanımların bilişsel, duyuşsal ve psiko- motor alanlarındaki gerçekleşme durumları hakkındaki görüşlerine yer verilmiştir.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi eğitim ve öğretim süreci için düşünüldüğünde, bireyde farkındalık oluşturmak bireye bilgi edindirmek, davranış kazandırmak, bireyi kültürlenmek, bireyin topluma uyumunu sağlamak, bireyin bilgiyi kullanabilmesine, kendini gerçekleştirmesine, toplumda kendini ifade edebilmesine olanak sağlamak, bireyi ruh ve beden olarak tamamlamak, toplumsal birliği ve barışı tesis etmek gibi pek çok hedeften bahsedilebilir. Katılımcılarla yapılan görüşmeler vasıtasıyla Ege Bölgesi'ndeki DKAB eğitim-öğretim sürecindeki öğrencilerin kazanımları incelenmiştir. Bireylerde hedeflerin gerçekleşme düzeyi, farkındalık oluşturması, kazanımların davranışa dönüşmesi DKAB dersinin öğretmenlerinden alınan bilgiler ve öğretim rehberliğinde tespit edilmeye, hedef davranışları etkileyen hususlar değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Katılımcılardan bazıları (K1, K4, K7, K9, K13, K14, K16, K17, K19, K20, K21, K30, K36, K39, K49, K51, K55) öğrencinin derste öğrendikleriyle kendini gerçekleştirebildiğini, toplumda kendini ifade edebildiğini ve öğrendiklerini yaşantısına uygulayabildiğini düşünmektedirler:

Bence en çok katkı sunan ders bu ders. Hayatı anlamlandırma kısmına en çok yararı olan dersin bizim ders olduğunu düşünüyorum. Somut dönemden soyut döneme yeni geçmiş çocukların varlığı anlamlandırma konusunda ciddi problemler yaşadığını görüyoruz. Çünkü insanların çevreden gördüklerini taklit üzere uyguladıkları bir toplumdaki bahsediyoruz. Sadece namaz kılan anneanneyi gören ve dinin yaşlılıkta yaşanan bir olgu olduğunu algılayan bir topluluk var. Genç soyut döneme geçtiğinde, özellikle bir kayıp veya bir acı yaşadıysa, bu katkı daha etkili oluyor. Biz din dersini hayatı anlamlandırmak için dünyayı ahiretle bir bütün olarak anlattığımızda ya da Yaradan'ın sadece ahiretle olan kısmını değil de bu dünya ile olan kısmını da anlattığımızda hiç dersle alakası olmayan öğrencilerin bile dersi can-ı gönülden dinlediğini görüyoruz." (K1)

"Gözlemlediğim kadarıyla öğrencilerimiz öğrenim sürecine yaklaşımları olumlu. Dönüt alıyorum fakat dersi zaten ders olarak algılıyor ve öğreniyorlar. Ahlaki konularda da günlük hayatla da ilişkilendiriyorlar, örnekler veriyorlar. (K7)

Çizelge 2. DKAB dersinin öğrenci üzerindeki etkisi ile ilgili veriler

Table 2. Data on the effect of the DKAB course on the student

Tema	Kategori	Kodlar
DKAB dersinin öğrenci üzerindeki etkisi	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin, öğrencinin kendini gerçekleştirmesine, birey bilinci ve toplumsal duyarlılık kazanmasında, etkisi	Hayatı anlamlandırmada en çok etkisi olan ders, Hayata bakış, Duyarlılık, Affedicilik, Hayatın içindeki din, Öğrendiklerini paylaşma, Bilinçli davranışlar, Hayatı sorgulama, Geleneği sorgulama, Merhamet iyilik, Ahlaki kurallar, Bilinçli dua, Toplumsal duyarlılık, Düzenli davranış,
	Öğrencinin derste öğrendiklerini yaşantısına uygulamasındaki etkenler	Çevre, Aile, Öğretmen, Akran grubu, Onay ihtiyacı, Basın yayın, Hassas dönem, Özgüven, Batıl inançlar, Gelenek, Ortam.

Bizim dersimiz diğer dersler gibi sınıfta işlenip orada kalmıyor. Hayatla iç içe olması, öğrendiklerini içselleştirmeleri için de uğraşıyorum. Derslerde sorduğum sorularda ya da ödevlerde hatta bazen öylesine yaptığım muhabbetlerde dahi yaşantılarına uyguladıklarını görüyorum. (K13)

Oluyor tabii bazen öğrenci geliyor öğretmenim sizin derslerde gördüğümüz konuları aileme anlatıyorum diyor. Dersin olumlu anlamda katkı sağladığını görebiliyorum. (K55)

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin, öğrencinin kendini gerçekleştirmesine, birey bilinci ve toplumsal duyarlılık kazanmasındaki etkisi önemlidir örneğin derste öğrendikleri, özellikle ahlaki kuralları uygulamaya özen gösteriyor. (K30)

Topluluk karşısında daha saygılı ve düzenli davranışlar sergileyerek toplumda kendini ifade ediyor. Derste öğrendiklerini ailesiyle paylaşarak bir şeyler öğrendiğini onlara gösteriyor. (K36)

Biz iki bayan öğretmen öğle namazlarını kız öğrencilerle cemaat halinde kılıyoruz ve yer kalmıyor. Demek ki uyguluyorlar. Bunu kendileri yapıyorlar. Hatta bizim okul için Sosyal İmam Hatip (Sosyal Bilimler Lisesi) diyorlar. Tabii ki bunu olumsuz anlamda kullanıyorlar. (K49)

Etkili olduğuna inanıyorum merhamet iyilik vb. gibi işlediğimiz konuları uyguladıklarını söylüyorlar. (K51)

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin belirlenen hedeflere ulaştığını ders sürecinden öğrencinin beklentilerinin gerçekleştiğini düşünen bazı katılımcıların, öğrencinin derste öğrendikleriyle kendini gerçekleştirmesinde, toplumda kendini ifade edebilmesinde DKAB dersinin öğrenciye önemli

katkısının olduğunu belirttikleri görülmektedir. Ege Bölgesi örneğinde düşünüldüğünde bölgede öğrenciler genelde geleneksel din anlayışına göre yaşayan, dini gerçek anlamıyla hayatına geçiremeyen bir çevre içinde yaşamaktadır. Çevresinde şahit olduğu örneklerin öğrencide dinin sadece yaşlılık döneminde yerine getirilmesi gereken kurallar ve ibadetlerin yer aldığı bir sistem olarak algılayabilmektedir. Fakat öğrenciler yine de gelişim dönemi özelliklerine uygun olarak hayatı sorgulamakta, yaşamına bir anlam katmaya çalışmaktadır. Öğrencinin yaşadığı zorluklar karşısında bu ihtiyacı daha güçlü bir şekilde gündeme geldiği yorumu yapan katılımcılar bu şartlar içinde yaşayan birey için DKAB dersinin katkısının daha da önem kazandığına dikkat çekmektedirler. Öğrencilerin DKAB dersinden alacakları kazanım bütün yaşamını etkileyebileceği gerçeğine işaret etmektedirler.

İşlenen konuların sadece sınıfta kalmadığına işaret eden katılımcılar, öğrenim sürecine olumlu yaklaşan öğrencilerin derste öğrendikleri ahlaki konuları günlük yaşamla ilişkilendirdiklerine ve hayatlarına uyguladıklarına şahit olduklarını belirtmektedirler. Derste öğrendikleriyle kendine çeki düzen veren öğrencilerin olumlu davranışlarla toplumda kendini ifade edebildiğine de değinen katılımcılar, öğrencilerden derste öğrendiklerini ailesine de anlattığı şeklinde dönüt aldıklarını ifade etmektedirler.

Katılımcılar dinin hayata bakan yönünün öğrencinin daha çok ilgisini çektiği için, kendilerinin de dinin sadece ahirete bakan yönü üzerinde durmayıp dünyaya bakan yönü üzerinde durmaya özen gösterdiklerini, öğrencilerin derste öğrendiklerinin uygulamaya geçmesi adına bazı

etkinlikleri ve ibadetleri öğrencilerle gerçekleştirdiklerine de örnekler vermektedirler.

Bazı katılımcılar (K4, K9, K16, K20, K21, K26, K32, K35, K40, K50) da öğrencinin DKAB dersinde öğrendikleriyle kendini gerçekleştirebilmesinin, toplumda kendini ifade edebilmesinin ve öğrendiklerini yaşantısına uygulayabilmesinin bazı faktörlere bağlı olarak gerçekleşebildiğini ifade etmektedirler. Bu katılımcıların bazılarının söyledikleri şu şekildedir:

Ders iyi işlendiği zaman hem çocuğun çevreyle, aileyle ilişkisinde doğruluk, affedicilik vb. iyi ilişkiler konusunda hem de dersin öğrencinin daha erdemli ve doğru bir insan olmasına katkısı oluyor. Öğrendiklerini hayatına uygulayabiliyor. Ben şuna şahit oldum. Derste "Gördüğünüz her şeyle Allah'ın bağlantısını kurun, güzel bir manzara, güzel bir çiçek gördüğünüzde "Rabbimize şükredin, çünkü onu sizin için yarattı" falan demiştim, çocukların çoğu daha önce bu tür şeylere hiç bu gözle bakmadıklarını söylediler. Aman ne güzel çiçek deyip geçiyorduk dediler. Bir de bunu söyleyenler İmam Hatip öğrencisi. Çocuk üzerinde dersin çok etkisi oluyor tabii. Hatta hayata bakışımı bile şekillendirebiliyor. İleriki yaşamında bu öğrendikleriyle kendini de ifade edebilir. Çünkü bunları söylediğinde etrafındakilerden bir farkı olacak. Bu öğrendiklerini ailesine taşıyacak. "...Dersten bir şeyler almak isteyenler alıyor. Özellikle çocuk kendini derse kapatmazsa, öğretmen de iyi bir profil çizer ve öğrenci üzerinde yeterli olduğu izlenimini oluşturabilirse. Örneğin bazı aileler gelip bana teşekkür etti. "Çocuğum korkuyordu şu anda siz doğru bilgi verdiğiniz için daha rahat" diyen oldu. Aslında DKAB öğretmenine güveniyorlar. (K9)

Farkında olmasa da din hayatın her yerinde var. Hayatın neresinde din var merak ediyor. Dinin hayata yansıyan yönünü hayatın içinden örneklerle anlattığınızda çocuk örnekleri ilgiyle dinliyor, dini benimsiyor. (K4)

Daha çok ahlaki tutum ve davranışlar birey bilinci oluşumunda ya da toplumsal duyarlılık kazanmasında etkili oluyor. Sorduğunuz sorular ya da kulluk bilinci kazanmalarında hayatın anlamını düşünmeleri üzerinde daha çok etkili oluyor. Daha çok aile içi pratik yaşamda ya da ibadetlerdeki uygulamalarda, verdiğiniz ödevlerde etkisini görünce öğrendiklerini daha çok uyguluyorlar. Mesela yaptıkları duanın etkisi, kıldıkları namazın bıraktığı duygu veya anne babasına karşı güzel bir davranışından aldığı olumlu dönüt öğrencinin öğrendiğini uygulamada çok etkili oluyor. Derste öğrendikleriyle toplumda kendini ifadesi daha çok çevresindeki olumlu ya da olumsuz tepkilere göre değişebiliyor. Mesela ramazan ayında oruç tutmayan ailesinde öğrencinin tek başına sahura kalkması veya namaz kılmaya başlaması gibi. Fakat bu davranışlar verilen tepkilere göre değişebiliyor. Böyle durumlarda kulluk bilincini kazanması öğrencinin iradesine göre değişebiliyor. (K40)

Doğru bir mantıkla işlenirse uyguluyorlar Geçen gün çocuk bir tartışmada daha önce "Selam deyin geçin" ayetini ayet olduğunu unutmuş fakat selam dedim dedim geçtim dedi. İlk defa tartışmadım dedi. (K50)

Derse kendini gerçekten veren öğrenciler için tabii ki de farklılıklar görülebiliyor ve olumlu yönde değişimler fark ediliyor. Kendilerini ifade etme ve değerli hissetme durumunda da olumlu bir artış gözlenebiliyor. (K35)

Bu konuda müfredat yeterli değil. Ama öğretmen istekli

ve arzulu olursa öğrenci kazanımlarının topluma yansımaları sağlayabilir. (K26)

Öğrencilerden derste öğrendiklerini yaşantılarına uygulamak isteyen uygulayabiliyor. Bunda da aile, arkadaş ortamı ve çevre etkili oluyor. (K16)

Aileler de buna katkı sağlarsa yeterli duyarlılığı kazanıyorlar. (K44)

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin, öğrencinin kendini gerçekleştirmesine, birey bilinci ve toplumsal duyarlılık kazanmasında etkisi çok fazla olmalı ve bunu dış dünyaya da anlatabilmeli... 'Dinim böyle emrediyor' saikiyle davranmalı. Ama sadece ders yetmiyor ailevi hassasiyetler, yaşanan çevre bunu desteklemeli. (K25)

Öğretmenin çabasıyla ve örneğiyle öğrenci birçok uygulamayı öğreniyor Biraz uygulamaya yönelik etkinlikler yapmak lazım, önce öğretmenin uygulaması lazım. Örneğin yardım kampanyaları düzenlenebilir sporda başarılı olan öğrencilere çikolata alınabilir. Hatta aileleri bile camiye geliyor öğrencilerin Hiç namaz kılmayı bilmeyen bir velim camiye gelmişti namaz etkinliğinde. Her sınıfın bir yetimi olsun kampanyası başlattık. Böylece öğrenci verme kültürünü öğreniyor. Öğrenci profiline göre değişiyor anne babası bu dersi önemsiyorsa beklentilerini gerçekleştiriyor, sureleri dua örneklerini falan da ezberliyor. Dine tamamen yabancı öğrenciler her şeyi sıfırdan öğreniyor şaşırıyor ve bocalıyor. Bunların da beklentileri gerçekleşiyor. (K52)

Katılımcıların öğrencinin DKAB dersinde öğrendikleriyle kendini gerçekleştirebilmesi, toplumda kendini ifade edebilmesi ve öğrendiklerini yaşantısına uygulayabilmesi için bazı hususların önemli rol oynadığı üzerinde durdukları görülmektedir. Bu hususları sırasıyla ele almak gerekirse:

Öğretmen faktörü: Öğrencinin derste öğrendikleriyle kendini gerçekleştirebilmesi ve öğrendiklerini yaşamına yansıtabilmesi için dersin öğretmenin öğrencinin olaylara farklı açılardan bakmasına yardımcı olması gerekmektedir. Çocuğun olayları sadece bilimsel bir bakış açısıyla değil dinle de ilişkilendirmesi, çocuğun hayatı okuyabilmesi ve anlamlandırabilmesi için dinin hayata bakan yönüne dikkat çekmesi gerekmektedir. Yani Allah'ın gücünün, kudretinin, sevgisinin, merhametinin insan ve kâinat üzerindeki emarelerine ve evrendeki olaylara çocuğun dikkatini çektiği takdirde çocuğun dünya yaşamı, bilim kâinat ve din arasındaki bağlantıyı kurmasını kolaylaştıracaktır. Bunun için de öğretmenin öğrenciye rehberlik ve örneklilik etmesi önemli olmaktadır. Bu anlamda çocuğun da aktif rol alabileceği farkındalıkla, yardımlaşma ve ibadetle ilgili etkinlikleri hayata geçirmesi ve bu etkinliğin çocuk üzerinde bıraktığı etkiyi çocuğun ifade etmesine imkân tanınması, onu teşvik etmesi gerekmektedir.

Aile ve çevre faktörü: Çocuğun öğrendiklerini pekiştirebilmesi, içselleştirebilmesi ve yaşamına uygulayabilmesi için ailenin çocuk üzerindeki etkisi yadsınmaz. Çocuğun derste öğrendikleriyle toplumda kendini ifade edebilmesi daha çok çevrenin ve ailesinin vereceği tepkiye göre değişmektedir. Çocuğun öğrendiği bilgi ailesi ve çevresi tarafından önemsiyorsa, öğrendiği bir davranış veya ibadet onlar tarafından onaylanıp destekleniyorsa davranışın kalıcılığı için çocukta motivasyon oluşmaktadır. Çevre ve özellikle Aile tarafından destek görmüyorsa veya ailesinde dinin tasvip

etmediği olumsuz örneklerle şahit oluyorsa çocuğun öğrendiği davranışı içselleştirip uygulayabilmesi ve kendini ifade edebilmesi çocuğun iradesini zorlamaktadır.

Öğrenci faktörü: DKAB dersinden öğrendikleriyle Öğrencinin kendini gerçekleştirebilmesi ve öğrendiklerini yaşamına yansıtabilmesi biraz da kendisiyle ilgilidir. Öğrenci eğer derse ilgi duyuyorsa, öğrendikleriyle kendini değerli hissediyorsa kulluk bilincini geliştirebilmekte ve öğrendiklerini benimseyip uygulayabilmektedir. Burada öğrencinin kendisiyle barışık olması, özgüvenli olması ve alicılarının açık olması son derece önem kazanmaktadır. Tabii ki öğrencinin meraklı, araştırmaya ve öğrenmeye istekli, özgüveni yüksek, değişime açık ve pozitif bakış açısına sahip bir birey olmasında yaşadığı çevrenin aldığı eğitimin ve yararlandığı bilgi kanallarının önemli etkisi olduğunun da göz önünde bulundurulması gerekir.

Bazı katılımcılar da öğrencilerin DKAB dersinde öğrendiklerinin kendini gerçekleştirmesi, toplumda kendini ifade etmesi ve öğrendiklerini hayatında uygulamasını tespit etmelerinin zor olduğuna öğrenci öğretmeninin yanında uyguluyor görünse de öğretmenin öğrencinin bütün yaşamında yanında olup onu gözlemleyemediğine işaret etmektedirler:

Bence etkili çünkü her ne kadar modernleşmiş toplum da olsa yoğun göç alan bölgeleriz. Bulduğum yerde bir ilçe. Çok fazla köyü olan bir yer. Burada yaşayan insanlar ne kadar olumsuz bir dini bakış açısına sahip olsa da farklı şehirlerden gelen öğrenciler ve köylerden gelen öğrenciler daha farklı olabiliyor. Burada öğretilenler bu öğrencilerin dine yönelik olumlu bir bakış açısına sahip olmasına, dinle ilgili öğrendikleriyle toplumda kendini ifade etmesine yetiyor. Fakat hayatına uyguluyor mu? Bu öğrenciden öğrenciye değişir. Bizim gördüğümüz yerde uyguluyor görünüyor. Fakat kendi başlarına kaldıklarında uyguluyor mu? bilemem. (K59)

Bu katılımcıların ifadesi bağlamında öğrencilerin DKAB dersinde öğrendiklerinin kendini gerçekleştirmesi, toplumda kendini ifade etmesi ve öğrendiklerini hayatında uygulamasını tespit etmelerinin zor olduğudur. Batı Ege ve Kıyı Ege’de yaşayan insanların genel olarak seküler bir yaşam içinde oldukları, dine mesafeli oldukları düşünülse de bu bölge köylerden ve Türkiye’nin diğer bölgelerinden yoğun göç almaktadır. Bu insanlar kendi din kültürünü burada da yaşamaya çalışmakta çocuklarına inandığı dinin değerlerinin öğretilmesini arzu etmektedirler. Katılımcıya göre bu ailelerin çocukları dine yönelik daha olumlu bir bakış açısı geliştirebilmekte ve DKAB dersinde inandığı dinin inanç, ibadet, ahlaki davranışlar ve din kültürü olarak, bilgi bazında da olsa öğretimini almaktadır. Bu öğrencileri gözlemlediği kadarıyla, öğrendikleriyle kendini ifade edebildiği ve inandıklarını uygulamaya geçirmeye çalıştığını belirten katılımcı öğrencinin hayatının gözlemleyemediği bölümünde aynı şekilde davranıp davranmadığını tespit etmenin mümkün olmadığını düşünmektedir. Eğitimin ve din öğretiminin de etkisinin bugünden yarına görülemeyeceğine göre öğrencinin ileriki yaşamında da bunu sürdürebileceğinin bilinemeyeceğini dile getirmektedir.

Aynı paralelde görüş belirlen bir katılımcı ise düşüncelerini şu şekilde temellendirmektedir:

Maalesef öğrencinin, DKAB dersinde öğrendikleriyle kendini gerçekleştirip gerçekleştirmediğini ya da öğrendiklerini yaşantısına katıp katmadığını

gözlemleyebileceğim kadar çocuklarla ders dışı zaman geçiremiyorum. O yüzden böyle bir gözlemim yok. Fakat şu şekilde bir tespitim olabilir çocuklar aileden ya da çevrelerinden öğrendikleri dini bilgileri değiştirmekte, düzeltmekte çok zorlanıyorlar ya da bu bilgileri hiç değiştirmiyorlar. Çoğunluğu ayet bilmiyor hadis bilmiyor ve maalesef derste de öğrendiği ayetleri ya da peygamberin hayatından bir uygulamayı öğrenme konusunda hiç meraklı değil, dikkatli değil. Varsa yoksa aileden ve çevreden öğrendikleri “şu günah, bu günah” tarzında ki bilgiler. Günah diye saydıkları şeylerin Kur’an’da geçip geçmediğini bilmiyorlar, merak da etmiyorlar. Bu tespitlerim öğrencilerin geneli içindir. Tabii ki aralarında meraklı olan, soran sorgulayan ve ayetleri anlamaya çalışan öğrencilerim de var. Fakat bunların dışarıda da bu bilgileri kullanıp kullanmadığını, yaşantılarına katıp katmadıkları konusunda bir fikrim yok maalesef... (K28)

Katılımcı öğrencinin öğrendikleriyle kendini gerçekleştirip öğrendiklerini hayatında uygulamaya koyup koyamayacağını gözlemleyebilmesinin çok olası görünmediğini ifade etmektedir. Birincisi öğrencilerin yeni bir şey öğrenmeye istekli olmadığını gözlemlediğini belirtmektedir. İkincisi de öğrendiklerinin işe yaradığını tespit edecek kadar öğrenciyle ders dışı vakit geçiremediğini belirtmektedir. Katılımcı tespit edebildiği hususu ise şu şekilde açıklamaktadır: Çocuğun ailesinden ve yetişmiş olduğu çevreden aldığı din bilgisi dinin asıl kaynaklarından değil de şu günahmış, bu sevapmış gibi çevrelerinden edindikleri geleneksel dini inançlardır. Fakat genelde, bazı istisnaları olsa da bu öğrenciler almış olduğu bu din bilgisi, kültürü ve alışkanlıklarını, yeni karşılaştığı Kur’an ve Peygamber kaynaklı din öğretisiyle değiştirmek için istekli değildir. Bunun ötesinde katılımcı, öğrenci derste bir şeyler almış olsa da kendi özel hayatında ve geleceğinde bu bilgileri muhafaza edip kullanıp kullanmayacağını ise bilinemeyeceğini eklemektedir.

Öğrencinin DKAB dersinde öğrendiklerini kendi hayatına kısmen uyguladıklarını bu uygulamanın da kişiden kişiye değiştiğini düşündüklerini belirten katılımcılar da şunları söylemektedir:

Her konuda olmasa da olumlu etkisi olduğunu en azından yanlış ve batıl inanışlar ile ilgili bilgilerinin düzeltilmesi konusunda başarılı olunuyor. (K22)

Derste öğrendiğini yaşantısına uygulayabilen de var uygulayamayan da. Tabii ki bireyin kendini gerçekleştirme hususunda çok önemli. Fakat toplumda duyarlılık kazanması kişisel farklılıklara göre değişiyor. (K23)

Değerlerin aktarılması, öğrenciler tarafından bunun benimsenmesi hususunda etkili olduğu kanaatindeyim. Derste öğrendiklerini hayatına uygulaması bireylere göre çeşitlilik göstermektedir. (K34)

Çocuğun kendini gerçekleştirme konusuna dersimizin çok bir katkısının olduğunu düşünmüyorum. Çevresine karşı duyarlılıkla ilgili ise bir farkındalık oluşturuyordur. Bizim dinimizin çok fazla nasları var bu naslardan aldıkları mutlaka oluyordur. (K6)

Bazıları edebiliyor ama bazılarının aklında katı ve kulaktan dolma batıl inançlarla ilgili dini bilgiler var. Bunları düzeltmeye çalışırken yanlış anlaşılabiliriz (37)

Derste anlatılan hikayeleri velisi ile paylaşanlar olduğu gibi kendi geleneksel dini yaşantılarını sürdürenler

de var. Yine de derste doğru bilinen yanlışların düzeltildiği durumlar da söz konusu.” (K41)

Bazı şeyleri öğreniyorlar. Dua etmesini, sure okumasını öğreniyor hem de özgüveni geliyor fakat ana konularda bir katkısı olmuyor bunları uygulamıyor. Örneğin yalan söylemenin haram olduğunu öğreniyor fakat yalan söylüyor. (K58)

Çok cüzi bir şekilde öğrendiklerini hayata uygulayabiliyor. Arkadaş çevresinde unutup gidiyor. (K60)

Öğrencilerin DKAB eğitim öğretim sürecinde öğrendiklerini kısmen hayatına aktardığını ifade eden katılımcıların görüşleri incelendiğinde bazı noktalar öne çıkmaktadır. Öncelikle bu kazanımların davranışa dönüşmesi öğrenciye göre değişmektedir. Bilginin davranışa dönüşmesinde öğrencinin çevresi, ailesi, sosyal medya ve arkadaş çevresi etkili olmaktadır. Bununla birlikte öğrenciler bazı kazanımları edinebilmektedir. Batıl inanışlarla ilgili birtakım bilgilerin yanlış olduğunu, doğru bilinen yanlışlar, çevresine karşı duyarlılık, farkındalık, özgüven, bazı ahlaki davranışları, sure ve dua okumasını kısmen de olsa benimsenmekte ve uygulamaya geçirmektedir. Öğrencilerin bazıları ise geleneksel din anlayışlarının dışına çıkamamaktadır.

Bazı katılımcılar (K1, K5, K7, K10, K11, K12, K18, K24, K29, K48, K54, K57, K61, K62, K64) ise öğrencinin DKAB dersinde öğrendiklerinin öğrencinin kendini gerçekleştirmesi, toplumda ifade edebilmesi yaşamında uygulayabilmesi için yeterli olmadığını altını çizmektedir. Bu katılımcıların düşüncelerinden örnekler şu şekildedir:

Çok az uygulayabiliyor. Haftada gördüğü ders sayısı 40 saat sadece iki saatte din ile ilgili konuşuluyorsa diğer derslerde konuşulmuyorsa yaşantısına uygulayamıyor. Bu bilgilerle kendini ifade edemiyor. (K10)

Ders bazında yeterli eğitimi gördüğü ve bilgiyi aldığı fakat bunu sosyal hayatında ifade etmede, çevresel faktörlerin zaman zaman olumsuz etki yaptığı söylenebilir. Örneğin öğrendiklerini hayatına tatbik ederken aile, arkadaş ve sosyal çevresi açısından desteklenme konusunda eksik kaldığı için öğrendiklerini hayatına yansıtmakta yetersiz kalıyor. (K11)

Bir kısmı öğrenip uyguluyor bir kısmı öğrenmiyor ve uygulamıyor diye düşünüyorum. Önyargılı çocuklar öğrenmek bile istemiyor. Aileden gelen bir dini altyapısı varsa onlar öğrenmeye daha meraklı oluyorlar. İstisnalar olmakla birlikte, okulda öğrendikleri çocuğun hayatına çok yansımıyor. Yaşamda hala geleneksel inançlar hâkim. (K48)

Gerçekleştiğini düşünmüyorum en basitinden yere çöp atmayın kul hakkı diyorum ama her yer çöp içinde namazı öğretirken mescide falan gidiyoruz sonrası yok çünkü eğitimin üç ayağı var öğrenci öğretmen ve veli fakat aile çalıştığı için çocuğu desteklemiyor. (K54)

Çok az zaten dersi ciddiye almıyorlar dini hassasiyetleri azaldığı için. Dini kutsal olarak algılamadığı için. Sosyal medya da dini anlayışı o kadar perçalıyor ki dindar insanlar yok şucu yok bucu yok tecavüzcü gibi Çocukların din ve dindara karşı olumsuz bir bakış açısı var. Maalesef çocuklarda maddi değerlerin önemi daha fazla para var çare var diyor. Örnek alacak erdemli ahlaklı örnekleri de görmüyorlar. Yine de ileriye yönelik şimdi verdiğimiz dini değerlerin bir yer edinebileceğini düşünüyorum. (K57)

Tek başına yeterli olduğunu düşünmüyorum. Sadece buradaki derslerden çok biz sadece öğrenciye bir kapı aralayabiliriz, bir yol gösterebiliriz. Sonrası öğrencinin kendisine kalmış çocuğun ilgisi varsa, çaba gösterirse, farklı kitaplar okursa bu dediğiniz gerçekleştirebilir. Sadece burada gördüğü dersle öğrencinin bakış açısını değiştirmek zor. (K5)

Katılımcıların tecrübe ve gözlemlerine göre okulda öğrencilere hayatına geçirmesi için yeterli bilgi verilmektedir. Fakat bölgenin özelliği gereği dini yaşantıya ailesinde ve çevresinde şahit olamamaktadır. Daha ötesi aile ve çevrede alkollü içki tüketmek, yalan söylendiğini görmek, faizin normal bir kazanç yöntemi olarak kabul edildiğini görmek, dinin emirlerine riayet etmemek gibi okulda öğrendiklerinin zıddı bir davranış sergilendiğini müşahade etmektedir Öğrenci ailesinde şahit olduğu bu davranışı doğru olarak, hatta herkesin bu şekilde davrandığı şeklinde genelleyerek kabul etmektedir. Ailesinin yanlış yapmayacağına inanan öğrenci için DKAB öğretmenini de güvenilir kaynak olma özelliğini yitirmektedir. Okuldaki iki saatlik derste öğrendikleri ise çoğunlukla hayata tatbik edilmeden teorik bilgi olarak kalmaktadır.

Öğrencinin okulda haftalık olarak gördüğü kırk saat dersin sadece iki saatini oluşturan DKAB dersi öğrencinin davranışını değiştirmesi için yeterli olamamaktadır. Diğer derslerde gördükleri ve DKAB dersinde gördüğü konular birbirini desteklememektedir. Aynı şekilde aile ve sosyal çevresi tarafından da yeterli destekten mahrum kalan çocuğun DKAB dersinden öğrendikleri toplumda kendisini ifade etmesi için yetersiz kalmaktadır

Öğrencinin DKAB dersinde öğrendiklerinin devreye girmesinde aile ve sosyal çevrenin yanında etkili olan bir diğer unsur da sosyal medya ve televizyondur. Sosyal medyada son yıllarda yoğun bir şekilde görünür olan dini hassasiyetlerin dikkate alınmaması, dine önyargılı yaklaşım, bilinçli veya bilinçsiz din sömürüsü, din kisvesi altında yapılan yanlışlar, geleneğe sıkı sıkı yapışan, dinin modern hayata uygulanmasını hazmedemeyen kişilerin dinin temsilcisi olarak algılanması, dizi ve filmlerdeki dinden uzak hayatların özendirilmesi gibi olay ve olgulara öğrenci yoğun bir şekilde maruz kalmaktadır. Buna karşın olumlu örneklerin yok denilecek kadar az ele alınması DKAB dersinde işlenen konuların etkisini yok etmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Araştırma sonuçlarına göre öğrencinin din eğitimi-öğretimine ilişkin tutumlarının pek çok faktöre bağlı olarak değiştiği görülmektedir. Bu tutumun oluşmasında ailenin din anlayışı, dini yapısı, çocuğunda oluşturduğu dini kültürel altyapı, öğrencinin yaşadığı çevrenin sosyokültürel yapısı etkili olmaktadır. Bunun yanında öğrencinin gelişim basamağı özellikleri, ilgi ve ihtiyaçları, ders konusunun özelliği, öğrencinin DKAB eğitim-öğretimi sürecine ilişkin tutumlarında, eğitim-öğretim sürecinden beklentisinde hatta süreçten kazanımlarında önemli rol oynadığı sonucuna varılmıştır.

Aileden ve çevreden bir dini altyapısı ve dine kendilerini yakın hissedilen öğrencilerin DKAB eğitim-öğretimini İslamiyet’le özdeşleştirdiği, bu süreci Kur’an Kursu gibi temel dini bilgilerin, ibadetlerin, bazı sure ve duaların öğrenileceği bir yer olarak tasavvur ettikleri

kanısına varılmıştır. Bu öğrenciler tahayyül ettikleri gibi dini eğitimi alamadıkları için hayal kırıklığı yaşamaktadırlar. Aynı zamanda dine yakınlığı nedeniyle doğal olarak DKAB dersinden başarılı olmaları, dersten yüksek not almaları gerektiğini düşünmektedirler. Başarısız olmaları halinde veya DKAB dersinden tahayyül ettikleri notu alamadıklarında bu durumu kabul etmekte güçlük çekmekte, başarısızlık için DKAB öğretmenini suçlamakta ve ailelerine bu durumu açıklamakta zorlanmaktadırlar. Dini hassasiyeti olan fakat din hakkında yeterli bilgisinin olmadığını düşünen öğrenciler ise DKAB eğitim öğretim sürecini İslam dini ile ilgili din ve dini kültür hakkında ihtiyaç duydukları bilgi ve kültürü edinebileceği yegâne yer olarak görmektedir.

Bir tarikat veya cemaat gibi dinin farklı yorumlarını benimseyen ve bu doğrultuda bir altyapı edinen öğrencilerin de DKAB eğitim-öğretim sürecinden kendi benimsedikleri dinin eğitimini ve öğretimini bekledikleri sonucuna varılmıştır. Bu öğrenciler DKAB dersinde kendi inandığı dini görüşü onaylatmaya çalıştığı öğretmenin kendisini tasvip etmediği durumunda bu durumu yadırgadığı görülmüştür. Bu öğrencilerin ailelerinin de DKAB dersine güvenmedikleri çocuğunun kendi öğretisi dışında bir düşünce benimsemesinden endişe duydukları kanısına varılmıştır.

Öğrencilerin genel olarak DKAB dersinde, öğrendiklerinin ileriki yaşamında kendisine faydalı olacağından ziyade dine yaklaşım ve gelişim dönemi özelliklerine bağlı olarak dinle ilgili inanç, ibadet, ahiret, ahlak, muamelat, günah, sevap farklı inançlar, güncel dini akımlar ve konularda aklına takılan problemlerine çözüm bekledikleri ve merak ettiği konuları sorup öğrenmeye çalıştıkları müşahade edilmiştir. Bu konuda dersin öğretmenini konunun uzmanı olarak kabul eden öğrenciler problem olarak gördüklerinin çözümü kavuşturulduğu, sorularına cevap bulduğu ölçüde dersi ilgi çekici bulduğu aksi takdirde sormaktan vazgeçip kendisini derse kapattığı görülmüştür.

Özellikle Batıda oluşturulan gündemde tutulmaya gayret edilen İslamofobi'nin de etkisiyle bazı öğrencilerin İslam dinini terörle ilişkilendirdiğini, İslam dininin şiddet yanlısı ve kendilerini kısıtlayan bir din olarak gördüklerini ifade ettikleri ortaya çıkmıştır. Bunun yanında dijital çağın nimetlerinin etkisi altında olan bu günkü genç neslin hâkim kültürlerin hoşgörü ve sevgi dini olarak lanse ettiği dinlerini merak ettikleri ve bu konuda bilgi elde etmek istediklerinin ifade edildiği belirlenmiştir. Bu konuların sınıf müfredatına konulması gerektiğine bu konuda öğrencinin bilinçlendirilmesinin gereğine dikkat çekildiğine şahit olunmuştur.

Yine öğrencilerdeki genel beklentinin kolay ve anlaşılır buldukları DKAB dersinden, özellikle de DKAB öğretmeninden yüksek not alıp genel not ortalamasını yükseltmek beklentisi içinde oldukları göze çarpmaktadır. Özellikle 8. Sınıflar merkezi sınavda çıkacak konuları önemsemekte, 12. Sınıflar ise merkezi sınavlarda yer alan DKAB ders konularını kolay ve Türkçe paragraf soruları gibi yoruma dayalı cevaplayabileceği ayrıca dersin kredisinin düşük olduğu düşüncesiyle dersi önemsememektedir. Onun yerine kendisine akademik anlamda katkı sağlayacak dersleri çalışmayı tercih etmektedirler. Yüksek not beklentisi konusu üzerinde dersin öğretmeni ve okul idaresinin de rolünün olduğu

tespit edilmiştir. Öğrenci kendini DKAB öğretmenine yakın hissetmesi ve öğretmenin kendisine haksızlık yapmayacağına inanması böyle bir beklentiye yol açarken, okul idarelerinin, okulunun başarılı görünmesi adına, yüksek not verilmesi konusunda öğretmene baskı yapabildiği müşahade edilmiştir.

Ege Bölgesi'nin batı ve kıyı kesimlerinde ise daha seküler bir yaşam tarzının hâkim olması nedeniyle öğrencinin din öğretimine yaklaşımının ve din öğretiminden beklentilerin farklılaştığı görülmüştür. Bu çevrelerde akademik başarının öncelendiği DKAB dersine olan tutumun da bu minvalde olduğu görülmektedir. Buralarda bazı istisnalar olmakla birlikte din adına bölgeye özgü klasik, kulaktan dolma geleneklerle karışmış bir din anlayışının hakim olduğu gözlenmektedir. Bu kültürün içinden gelen öğrencilerin bazı bilgileri, toplumda yaygın olarak yapılan bazı ritüelleri, kendisine dünya yaşamında katkısı olacak bazı bilgi ve davranışları öğrenmeyi ve uygulamayı isterken dinin devamlılık gerektiren farzlarını ve kaçınılması gereken haramlarını aşırılık olarak yorumladığı, bu kuralların hayatını sınırlandırmasına sıcak bakmadığı tespit edilmiştir. Bazı öğrencilerin ise DKAB dersine mecbur olduğu için geldikleri aslında böyle bir dersin Milli Eğitim sisteminde olmasına razı olmadıkları görülmüştür.

Araştırmamızda DKAB dersinin hedeflerinin, kazanımlarının, bilginin davranışa dönüşmesinin, öğrencinin bu dersten aldıklarıyla kendisini gerçekleştirmesinin ve kendisini toplumda ifade edebilmesinin kısmen gerçekleştiği sonucuna varılmıştır. Öğrenci özellikle batıl inanışlarla ilgili birtakım bilgilerin yanlış olduğunu, doğru bilinen yanlışları, çevresine karşı duyurluğu, dini konularda farkedilmediği ve özgüveni, bazı ahlaki davranışları, bazı sureleri okumayı ve dua etmeyi öğrenim hayatında bir ölçüde öğrendiği ve hayatında uyguladığı görülmüştür. Bu sonuçta dersin öğretmeni, öğrencinin kişiliği, öğrencinin yaşadığı çevre, aile, sosyal medya ve arkadaş çevresi gibi faktörlerin önemli rol oynadığı sonucuna varılmıştır. Öğretmenin konuya bakış açısı, öğrenciye yaklaşımı, hoşgörüsü yanında öğrencinin ailesinin, çevresinin ve akran grubunun öğrenciyi onaylaması desteklemesi öğrencinin derste öğrendiklerini hayatına uygulayabilmesi için önemli bir motivasyon oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ege Bölgesi baz alınarak düşünüldüğünde öğrenciler, büyük ölçüde seküler yaşam tarzının yanında geleneksel din anlayışının yaygın olduğu, dini kuralların ve ibadetlerin yaşlılık döneminde yerine getirilmesi gerektiğinin genel kabul gördüğü bir ya dinin haram kıldığı bazı davranışları yapmanın normal kabul edildiği bir toplumda yetişmektedirler. Öğrencilerin din olgusunun farkında olmaları dini ihtiyaçları için gerekli olan askeri bilgi ve davranışları öğrenmeleri toplumda dinden gelen kültürü edinebilmeleri için mevcut tek imkân DKAB eğitim-öğretim sürecidir. Bu bölgenin sosyal yapısı, koşulları göz önünde bulundurulduğunda DKAB dersinin katkısının daha da önem kazandığı açıktır. DKAB eğitim-öğretim sürecinin öğrenciye azami katkısı olması bilginin davranışa dönüşmesi için bazı önerilerde bulunmak mümkündür.

DKAB dersinin öğretmeni öğrenciye anlayışla yaklaşması, öğrencinin sorgulamasına kendini ifade edebilmesine öğrenciyi teşvik etmesi ve motive etmesi

gerekir. Öğrencinin yaşama farklı açılardan bakabilmesine rehberlik etmesi, dinin hayata bakan yönü üzerinde farkındalık oluşturmaya, öğrencinin olayları dinle de ilişkilendirebilmesine imkân tanması gerekmektedir. Bunun için de öğretmen kendisini güncellemeli ve öğrencinin dünyasını, imkanlarını, sorunlarını doğru analiz edebilmelidir. Öğrencinin meraklarını ve sorularını öğrenci için kazanıma dönüştürebilmelidir.

Öğrenciler için teorik bilgidan ziyade yaşanan dünyadaki güncel olaylar, inançlar, akımlar, düşünceler gibi realite ile ilgilendiğine gerçeği göz önünde bulundurularak DKAB eğitim-öğretim müfredatı ve konuları yaşanan dünya ile bağlantılı olarak somut örnekler kazanımlar ve uygulamalara imkân tanıyacak şekilde yeniden düzenlenmelidir. Eğitim öğretim bir bütün olarak düşünülmeli dersler birbirini destekleyecek ve tamamlayacak şekilde yeniden konumlandırılmalıdır. Düzenleme yapılırken bölgenin toplumsal yapısı ve dinamikleri göz ardı edilmemelidir.

Öğrencinin DKAB eğitim-öğretim sürecine ilişkin tutumu ve dersin kazanımlarının öğrencinin hayatında yer alması için aile ve çevre faktörü göz önünde tutulmalı özellikle bu konuda aile ile iş birliği yapılmalı ve ailenin desteği sağlanmalıdır.

Bilgi

Bu Makale Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Prof. Dr. Şükrü Keyifli tarafından danışmanlığı yapılan "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretmenlerine Göre Örgün Din Öğretiminin İmkân ve Sorunları (Ege Bölgesi Örneği)" isimli tezden üretilmiştir.

Kaynaklar

- Akgül, M. (2009), "Türkiye'de Ortaöğretim Kurumlarında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (Önemi, Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri)" *IV Din Eğitimi Tebliğ ve Müzakereleri*, 12-16 Ekim, Ankara, 575-589.
- Akyüz, Y. (2001), *Türk Eğitim Tarihi Başlangıçtan 2001'e*, 8. Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Altıntaş, M., E. (2014), *Öğretmenlerine Göre İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Değer Öğretimi*, (Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi).
- Aşlamacı, İ. ve Gök, Ö., F. (2019), "Öğretmenlerine Göre Ortaokul Din, Ahlak ve Değerler Alanı Seçmeli Derslerinde Karşılaşılan Sorunlar: Nitel Bir Araştırma" *Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 27, (14, 7), 354-385.
- Aydın, M. (1999), *Din Felsefesi*, 8. Baskı İzmir: İlahiyat Vakfı Yayınları.
- Aydın, M., Ş. (2017), *Din Eğitimi Bilimi*, Kayseri: Kimlik Yayınları.
- Aydın, M., Ş. (2001), "Barış/Uzlaşma Kültürü ve Din Eğitimi", *Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde Türkiye'de Din Eğitimi ve Sorunları Sempozyumu*, 26-27 Mayıs Adapazarı, 1. Baskı, Editör: Suat Cebeci, Kayseri: Değişim Yayınları.
- Bahçekapılı, M. (2011), "Batılı Ülkelerde Din Eğitiminin Kültürlerarası Barış ve Hoşgörüyü Olan Katkısı Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *Marmara Üniversitesi, Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, Ankara: 128-152.
- Bakay, O. (2014), *Ortaöğretim Kurumlarında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretiminde Değerlerin Kazandırılma Düzeylerinin Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi* (Yüksek lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi).

- Bilgin B. (1998), *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Ankara: Gün Yayıncılık.
- Bilgin B. (1980), *Türkiye'de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri*, Ankara.
- Bilgin, B. (1973), "Liselerde Din Eğitiminin Bugünkü Durumu", *A.Ü.İ.F.D.* XXI, 11-52, <https://dSPACE.ankara.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12575/50170>, (18.03.2023)
- Bolay, S., H. (1999), "Eğitim Din ve Değer", *Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi*, (Editör: Fahri Unan, Yücel Hacaloğlu), Ankara: Türk Yurdu Yayınları.
- Unan, Yücel Hacaloğlu), Ankara: Türk Yurdu Yayınları.
- Buyrukçu, R. (2000), "İlköğretim Din ve Ahlak Öğretimine Genel Bir Bakış" *Tabula Rasa: Felsefe ve Teoloji*, issn 13 02-8898, 1, 163-188.
- Buyrukçu, R. (1999), "Ortaöğretim Din ve Ahlak Öğretimine Genel Bir Bakış", *Dini Araştırmalar*, 1, 177-194.
- Din ve Toplum*, (2013), I. Baskı, Ankara: Anadolu Üniversitesi, Uzaktan Öğretim Tasarım Birimi.
- Erden, M. (2019), *Eğitim Bilimlerine Giriş*, 12. Baskı, Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Fidan, N. ve Erden, M. (1998), *Eğitime Giriş*, İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Gökçe, F. (2001), *Değişme Sürecinde Devlet ve Eğitim*, Ankara: Eylül Yayınevi.
- Hull, J., M. (2012), "Çoğulcu Avrupa'da Pratik Teoloji ve Din Eğitimi", (çev. Cemil Oruç), *Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 12(3), 225-242.
- İpek, Y. (2016), *Fen Lisesi Öğrencilerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine İlişkin Tutumları ve Değer Algıları (Diyarbakır İli Örneği)*, (Yüksek Lisans Tezi Dicle Üniversitesi).
- Karacelil, S. (2010), "Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Problemleri: Şırnak İli Örneği", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15 (24), 144-163.
- Kaymakcan, R., Mahmut Z., ve Arslan, Z., Ş. (Ed). (2011), *Okullarda Din Öğretimi*, 1. Basım, İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Keyifli, Ş. (2013), "Eğitim ve Din Eğitimi" *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 103-124.
- Kılıç, R. (1999), "Din Öğretimini Temellendirme Problemi", *Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi*, Ankara: Türk Yurdu Yayınları.
- Kuru, Yusuf, (2001), *Öğretmenlere Göre İlköğretim Birinci Kademe (4. ve 5. Sınıf) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Problemleri*, (Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi).
- Mayring, P. (2000), *Nitel Sosyal Araştırmaya Giriş*. (Çev. Adnan Gümüş- M. Sezai Durgun), Adana: Baki Kitapevi.
- MEB Dini Terimler Sözlüğü, (tarih), Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- Milli Eğitim Temel Kanunu, 1739, Madde: 1. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.1739.pdf>, (14.03.2023).
- Milli Eğitim Temel Kanunu, 1739, Madde: 2. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.1739.pdf>, (14.03.2023).
- Öner, N. (1995), *Felsefe Yolunda Düşünceler*, İstanbul: MEB Yayınları.
- Özçelik, S. (2016), *Öğretmenler, Öğrenciler, Veliler ve STK'lar Açısından Eğitim Sisteminde Din Öğretiminin Rolü*, İstanbul: Yurttaşlık Derneği.
- Parlador, S. (1999), "Genel Öğretim- Din Öğretimi İlişkisi" *Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi*, Ankara: Türk Yurdu Yayınları.
- Tümer, G. (1994), *Din Maddesi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/din#1-genel-olarak-din>, (29. 04. 2023).
- Köylü, M. (Ed.) (2018) *Türkiye'de Din Eğitimi ve Sorunları*, 1. Basım, Ankara: DEM yayınları.
- Ülken, H., Z. (2013), *Eğitim Felsefesi*, 3. Baskı, Ankara: Doğu Batı Yayınları.

- Yavuz, K. (1998), *Günümüzde Din Eğitimi*, Adana: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları: 1.
- Yürük T. (2011), *Cumhuriyet Dönemi Din Öğretimi Program Anlayışları*, (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi)
- Zengin M. (2013), “Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi” *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(25), 271-301.
- Zengin, M. (2013), “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Eğitim Öğretim Yeterlik Algıları” *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XV(27), 1-28.